

DANŲ ASMENVARDŽIŲ YPATUMAI

ESMINIAI ŽODŽIAI: onomastika, danų asmenvardžiai, kalbos planavimas.

Globalizacijos veikiamame pasaulyje daugėja sąlyčių su kitomis kultūromis, todėl iškyla poreikis geriau jas pažinti. Atsivėrus sienoms ne vienas lietuvis pasirenka dirbti, studijuoti ar tiesiog praleisti atostogas užsienyje, sulaukiame ir nemažai svečių iš užsienio šalių, daugėja mišrių santuokų. Užsienietiški vardai mirga teisės dokumentuose, laikraščių puslapiuose, kultūrinių renginių skelbimuose, su jais susiduria ir įvairūs specialistai (teisėtvarkos pareigūnai, metrikacijos skyrių darbuotojai, vertėjai), ir plačioji visuomenė.

Šiuo straipsniu siekiama supažindinti su danų asmenvardžių tradicijomis ir Danijoje galiojančiomis asmenvardžių suteikimą reglamentuojančiomis teisės nuostatomis.

Danijos asmenvardžių įstatyme be tradicinių **vardo** (da. *fornavn*) ir **pavardės** (da. *efternavn*) kategorijų vartojama ir lietuviams neįprasta **tarpvardžio** (da. *mellemnavn*) sąvoka. Tarpvardis yra asmenvardis, einantis tarp asmens paskutinio vardo ir pavardės ir tipologiškai labiau sietinas su pavarde. Istoriskai tradicija krikšto metu suteikti vaikams tarpvardžius Danijoje atsirado XIX a. pabaigoje. Tarpvardžiais būdavo pasirenkami patys įvairiausi asmenvardžiai: patronimai (da. *patronym*)¹, istorinių įžymybių vardai, motinos mergautinė pavardė, svetimos pavardės (t. y. pavardės, kurių asmuo neturėjo teisės paveldėti ar įgyti giminystės ryšių pagrindu), tėvo vardas galėjo būti suteikiamas dukrai kaip tarpvardis ir pan. 1961 m. Danijos asmenvardžių įstatymas oficialiai įteisino tarpvardžius ir nustatė

¹ Patronimai skirstomi į **pirminius** ir **antrinius** patronimus (da. *primær-/sekundærpatrionym*). Pirminiai patronimai yra tikrieji tėvavardžiai, padaryti iš asmens tėvo ar motinos vardo su dėmeniu *-son* 'sūnus' arba *-datter* 'dukra'. Antriniai patronimai – tai tėvavardžiai, virtę paveldimomis pavardėmis. Pvz., asmenvardis *Jensen* kažkada buvo tėvavardis ('Jenso sūnus'), t. y. pirminis patronimas, tačiau tapęs paveldima pavarde jis nebėra siejamas su vienu asmeniu ir laikytinas antriniu patronimu. Šiame straipsnyje sąvokos 'patronimas' ir 'patroniminė pavardė' reiškia pirminius patronimus.

jų suteikimo taisyklės. Daugiau nei trečdalis visų danų be pavardės turi vieną ar kelis tarpvardžius, pvz.:

Hans Peter
vardas (-ai)

Skovgaard
tarpvardis

Jensen
pavardė

Tarpvardžiai buvo įteisinti siekiant didinti daniškų asmenvardžių įvairovę ir lengviau nustatyti asmenų tapatybę. Toliau trumpai apžvelgiami trys danų asmenvardžių tipai – vardai, tarpvardžiai ir pavardės – ir jų suteikimo galimybės pagal Danijoje galiojančius įstatymus.

Vardas apibrėžiamas kaip pirmas asmenvardis asmens vardų eilėje, kuriuo asmuo yra vadinamas („šaukiamas“). Asmuo gali turėti keletą vardų. Du vardai gali būti sujungti brūkšneliu, pvz., *Anne-Sophie*. Vardą vaikui išrenka tėvai ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo vaiko gimimo. Tėvai gali parinkti vaikui vardą (-us) iš Šeimos departamento svetainėje (www.familiestyrelsen.dk) skelbiamo aprobuotų vardų sąrašo. Jei tėvai nori duoti vaikui vardą, kurio nėra šiame sąraše, jie gali kreiptis dėl vardo aprobavimo. Aprobuotas naujas vardas automatiškai įtraukiamas į sąrašą. Minėtame sąrašo be vyriškų ir moteriškų vardų pateikiami ir lyties požiūriu neutralūs vardai, tinkantys ir berniukui, ir mergaitei, pvz.: *Kim*, *Nikita*.

Pavardė yra asmenvardis, einantis asmens vardų eilės gale ir paprastai nurodantis giminystės ryšius. Pavyzdžiui, *Jens Hald Jensen* pavardė yra *Jensen*. Asmuo gali turėti tik vieną pavardę. Pavyzdžiui, *Susanne Hansen*, panorėjusi, kad jos pavardė būtų *Vildbjerg*, netenka pavardės *Hansen*.

Dvigubos pavardės laikomos viena pavarde. Skandinavų kilmės dvigubos pavardės rašomos su brūkšneliu, pvz., *Hald-Jensen*. Dvigubos pavardės, kildinamos iš ispaniškai kalbančių šalių, pagal tų šalių tradiciją rašomos atskirai, pvz., *Castillo Morales*.

Vaikui pavardė turi būti suteikta ne vėliau kaip per pirmuosius 6 vaiko gyvenimo mėnesius. Pavardę vaikui išrenka tėvai. Jei tėvai nepriima sprendimo dėl vaiko pavardės, kol jam sukanka 6 mėnesiai, vaikui suteikiama motinos pavardė. Jei motinos pavardė yra **patronimas** (pvz., *Helgesdatter*, pažodžiui: ‘Helgės dukra’), vaikui kaip pavardė suteikiamas motinos vardas su dėmeniu *-søn* ‘sūnus’ arba *-datter* ‘dukra’ atitinkamai pagal vaiko lytį.

Danų pavardės skirstomos į **paveldimąsias**, kurias gali perimti vaikai, vaikaičiai, sutuoktiniai, partneriai ir kt., ir **nepaveldimąsias** (asmenines), kurios nėra perduodamos giminaičiams. Nepaveldimųjų (asmeninių) pavardžių kategorijai priskiriami minėtieji **patronimai** – asmenvardžiai, sudary-

ti iš tėvo ar motinos vardo su dėmeniu *-son* 'sūnus' arba *-datter* 'dukra', pvz.: *Pederson, Pedersson, Andersson, Fatimasdatter*. Jei motina turi patroniminę pavardę, pvz., *Kirsten Hansdatter*, jos dukra gali vadintis ne *Mette Hansdatter*, o *Mette Kirstensdatter*, jei tėvai nusprendžia dukrai suteikti patroniminę pavardę. Patroniminių pavardžių suteikimo praktika Danijoje palyginti nauja, ji buvo įteisinta tik 2005 m. Danijos asmenvardžių įstatymu. Visos kitos pavardės yra paveldimosios, t. y. laisvai perduodamos giminaičiams.

Pavardės, kurias turi daugiau kaip 2000 asmenų Danijoje, laikomos **laisvai pasirenkamomis pavardėmis**. Danijos Statistikos departamentas, remdamasis Centrinio asmenų registro duomenimis, kasmet skelbia patikslintą laisvai pasirenkamų pavardžių sąrašą. Šiame sąrašė esančią pavardę gali pasirinkti kiekvienas, nepriklausomai nuo giminystės ryšių.

Jei pavardės nėra laisvai pasirenkamų pavardžių sąrašė, vadinasi, ją turi 2000 ar mažiau Danijos gyventojų. Tokia pavardė priskiriama **saugomų pavardžių** kategorijai. Ji gali būti suteikta asmeniui tik giminystės ryšių pagrindu arba gavus visų šios pavardės turėtojų raštišką sutikimą.

Asmuo visada gali susigražinti savo ankstesnę pavardę, nepriklausomai nuo to, ar ši pavardė yra laisvai pasirenkama, ar saugoma. Tai taikoma ir pavardėms, įgytoms per santuoką ar partnerystę. Asmeniui visada gali būti suteikta pavardė, kurią turi ar turėjo jo tėvai, seneliai, proseneliai ir proproseneliai. Tai galioja ir pavardėms, kurios įgyjamos per santuoką, partnerystę ir kt. Ši nuostata, kaip jau buvo minėta, netaikoma asmeninėms pavardėms – patronimams. Pavyzdžiui, *Susanne Jensen* negali būti suteikta jos motinos pavardė *Olesdatter*, jei ši pavardė yra motinos tėvavardis. Asmeniui gali būti suteikta patėvio ar įtėvio pavardė, jei pastarieji neprieštarauja. Jei sutuoktiniai (ar partneriai) nori turėti tokią pat pavardę, jie gali pasirinkti vienas kito pavardę (žmona gali perimti vyro pavardę arba vyras – žmonos).

Danų pavardės yra nekaitomos ir neturi vyriškųjų ar moteriškųjų galūnių. Patroniminės pavardės, žinoma, rodo asmens lytį, pvz., *Helgesdatter* (moteris) ir *Gunnarson* (vyras). Tačiau Danijos asmenvardžių įstatymas numato galimybę suteikti asmeniui pavardę su vyriškąja ar moteriškąja galūne, jei minėta pavardė tradiciškai siejama su tam tikra kultūra, kurioje egzistuoja vyriškosios ir moteriškosios pavardžių formos, pavyzdžiui, lenkų mot. *-a*, vyr. *-i*, graikų mot. *-ou*, *-u* ar *-i*, vyr. *-is*, čekų mot. *-ova*, vyr. *-il* ir pan.

Užsienietiški patronimai taip pat gali būti suteikti kaip pavardės, pavyzdžiui, islandų su antruoju dėmeniu *-son* / *-dóttir* ar musulmonų su pirmuoju dėmeniu *Al* / *El*. Pavyzdžiui, jei motinos vardas yra *Bjork*, dukte-

riai pagal islandų vardų tradiciją galima suteikti pavardę *Björkdóttir* (ne-paisant to, ar motina islandė, ar ne), taip pat, jei tėvo vardas yra *Muham-med*, pagal musulmonišką tradiciją sūnui galima duoti pavardę *Al-Muham-med* arba *Al Muhammed*.

Tarpvardis apibrėžiamas kaip asmenvardis, einantis tarp asmens var-do (-ų) ir pavardės. Tarpvardis nėra būtinas. Asmuo gali turėti kelis tarpvar-džius. Pasirinkus naują tarpvardį, ankstesnis tarpvardis (-iai) automatiškai neprarandamas. Kaip ir pavardės, tarpvardžiai skirstomi į **paveldimuosius**, kuriuos gali perimti giminaičiai, ir **nepaveldimuosius** (asmeninius). Ne-paveldimųjų tarpvardžių kategorijai priskiriami patronimai (pvz., *Jakobsson*, *Helgesdatter*) ir vardai (pvz., *Andrea Vagn Jensen*, *Hans Lykke Hansen*). Danijos asmenvardžių įstatymas numato galimybę kaip tarpvardį pasirinkti bet kurį vyriškąjį ar moteriškąjį vardą, kuris yra įtrauktas į aprobuotų vardų sąrašą. Tokiu būdu įgytas tarpvardis laikomas asmeniniu (nepaveldimu) ir negali būti perduotas vaikui, sutuoktiniui ar partneriui. Moteris gali kaip tarpvardį pasirinkti vyriškąjį vardą (ir atvirkščiai), pavyzdžiui, *Tina Jensen* gali pasirinkti kaip tarpvardį vyriškąjį vardą *Michael*. Toks asmeninis tarpvardis negali vėliau tapti asmens pavarde, pavyzdžiui, *Tina Michael Jensen* panorė-jusi negali pasivadinti *Tina Michael*. Visi kiti tarpvardžiai yra paveldimieji ir gali būti perduodami giminaičiams. Kaip tarpvardis gali būti pasirenkamas bet kuris asmenvardis, kurį asmuo pagal galiojančius įstatymus gali pasirink-ti kaip pavardę. Taigi tarpvardžiais gali tapti patronimai, tėvų, senelių, patė-vių, įtėvių pavardės ir pan. Asmuo gali perimti tėvų, senelių, prosenelių ar proprosenelių tarpvardžius. Kaip tarpvardis asmeniui gali būti suteiktas su-tuoktinio ar partnerio tarpvardis ar pavardė, jei giminaitis neprieštarauja. Ši nuostata, kaip jau buvo minėta, netaikoma patronimams, pavyzdžiui, *Jens Gunnarson*, susituokęs su *Susanne Hansen*, negali žmonai perduoti savo pa-vardės *Gunnarson* kaip tarpvardžio, jei tai yra jo patroniminė pavardė.

Asmuo gali nuspręsti savo tarpvardį įregistruoti kaip pavardę, pavyzdžiui, *Jens Hald Jensen* gali pasirinkti tarpvardį *Hald* savo pavarde ir vadintis *Jens Hald*. Kadangi Danijos asmenvardžių įstatymas numato teisę susigražinti anksčiau turėtą tarpvardį, *Jens Hald* gali susigražinti ankstesnį tarpvardį *Hald* ir vadintis *Jens Hald Hald*.

Kaip matyti iš šios glaustos apžvalgos, Danijos asmenvardžių įstatymas suteikia Danijos piliečiams gana didelę laisvę patiems rinktis asmenvardžius. Įstatymas remiasi pagrindiniu principu, kad piliečio vardas yra jo asmeninis

reikalas, į kurį visuomenė turėtų kištis ne daugiau, nei būtina. Tokios didelės asmenvardžių pasirinkimo laisvės įteisinimą iš dalies lėmė Danijos politikų ir kalbos planuotojų siekis didinti daniškų pavardžių įvairovę. Mat keletą pastarųjų šimtmečių daniškų pavardžių fonde vyravo antriniai patronimai su dėmeniu *-sen*, tokie kaip *Hansen, Andersen* ar *Jensen*². Tai kėlė keblumų nustatant asmens tapatybę, todėl buvo išleistas ne vienas asmenvardžių įstatymas padidinti pavardžių įvairovei, tačiau galimybė atsisakyti pavardės su dėmeniu *-sen* pasinaudodavo nedaugelis. Pavardės keitimui turi įtakos ir psichologiniai veiksniai: žmogus tapatinasi su savo pavarde ir nėra linkęs jos keisti. Priėmus 2005 m. asmenvardžių įstatymą, regis, pagaliau pavyko problemą išspręsti: 20 dažniausių pavardžių su dėmeniu *-sen* skaičius 2007 m., palyginti su 1971 m. duomenimis, akivaizdžiai sumažėjo. Tai lėmė įstatymo nuostata, leidžianti savo tarpvardį įteisinti kaip pavardę ir atsisakyti pavardės su dėmeniu *-sen*.

Tarpvardis yra skandinavų kalboms būdingas asmenvardžių tipas. Kaip jau buvo minėta, tarpvardžiai pradėti vartoti siekiant lengviau nustatyti asmenų tapatybę. Nors tarpvardžiais gali tapti tiek pavardės, tiek ir vardai, tarpvardžiai, nors ir nebūdami pavardės dalis, visgi labiau atlieka pavardės funkciją. Kad tarpvardis artimesnis pavardei, o ne vardui, rodo ir galimybė moteriai kaip tarpvardį pasirinkti vyrišką vardą, o vyrui – moterišką. Danų pavardės atskirų vyriškųjų ar moteriškųjų galūnių formų neturi, tačiau vardai skirstomi į vyriškus, moteriškus ir lyties atžvilgiu neutralius, ir Danijos asmenvardžių įstatymas draudžia asmeniui suteikti vardą, priešingą jo lyčiai (išlygos galimos tik transseksualams). Kadangi tarpvardžių funkciją atliekantys vardai vienodai tinka abiejų lyčių asmenims, tai rodo, kad jie, kaip ir pavardės, nežymi lyties.

LITERATŪRA

Meldgaard E. V. 2008: *Det drejer sig om: Efternavnets historie* [Apie pavardės istoriją]. Institut for Navneforskning. Prieiga per internetą: <http://nfi.ku.dk/publikationer/webpublikationer/ddsoefternavnetshistorie.pdf> (žiūrėta 2011 06 20–27).

² 1970 m. atliktas tyrimas parodė, kad danų pavardžių fondą sudarė 85 000 skirtingų pavardžių, tačiau net pusė Danijos gyventojų turėjo vieną iš 14 įprasčiausių pavardžių su dėmeniu *-sen*, o du trečdaliai turėjo vieną iš 50 dažniausių pavardžių, iš kurių vos keletas pavardžių (pvz.: *Møller, Schmidt, Lund, Holm*) buvo ne antriniai patronimai su dėmeniu *-sen*.

Lov nr. 524 af 24/06/2005 (Navneloven) [2005 m. birželio 24 d. įstatymas Nr. 524 (Danijos asmenvardžių įstatymas)]. Prieiga per internetą: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=31494> (žiūrėta 2011 06 20–27).
Vejledning om behandling af navnesager [Rekomendacijos dėl asmenvardžių suteikimo]. Prieiga per internetą: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=127432> (žiūrėta 2011 06 20–27).
Danijos teisingumo ministerijos Šeimos departamento interneto svetainėje skelbiama informacija. Prieiga per internetą: www.familiestyrelsen.dk (žiūrėta 2011 06 27).

Gauta 2011 09 15

PECULIARITIES OF DANISH PERSONAL NAMES

S u m m a r y

The paper gives a concise overview of the traditions of Danish personal names and giving them to people in Denmark in accordance with the Danish legislation. When discussing the types of Danish personal names, most attention is given to the specific category of a middle name by highlighting the function of this type of personal names characteristic of Scandinavian languages and its differences from more usual categories of names and surnames.

KEY WORDS: onomastics, Danish personal names, language planning.

BIRUTĖ SPRAUNIENĖ

Vilniaus universiteto Skandinavistikos centras

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

b.spruniene@gmail.com